

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАЛОГО БІЗНЕСУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

**Кампо Г.М.
Дочинець Н.М.**

У даній статті розглядаються питання трансформації системи регіонального управління розвитком малого бізнесу з метою створення сприятливого середовища для успішної реалізації підприємницької діяльності, адже формування адекватного ринковим умовам підприємницького середовища є важливою складовою регіональної політики. Окреслено сфери відповідальності органів влади різного рівня, визначено функції управління, форми та інструменти підтримки малого бізнесу, здійснено класифікацію їх повноважень щодо підтримки малого бізнесу.

Ключові слова: малий бізнес, регіон, функції управління.

ВСТУП

Зміна ролі регіонів в економіці країни, структурна неоднорідність простору держави у природно-географічному, ресурсному, економічному, соціальному, етнічному аспектах зобов'язує будь-який захід внутрішньої політики здійснювати з урахуванням інтересів регіонів. Останнім часом виникла гостра потреба застосування нових підходів до організації управління в регіонах, чіткого розмежування повноважень загальнодержавних і місцевих органів влади, визначення напрямів трансформації регіонального управління. Розширення повноважень регіонів України відповідає світовій практиці децентралізації управління, Європейській Хартії про місцеве самоврядування.

Система регіонального управління в Україні та необхідність її трансформації поставила перед науковцями та безпосередніми учасниками процесу управління низку важливих завдань і, зокрема, встановлення того, які процеси управління можуть виникати в майбутньому під час подальшої трансформації економіки, визначення методів, що забезпечать здійснення нових видів управління, вдосконалення функціональної та територіальної системи регіонального управління. При цьому центральною проблемою, що вимагає невідкладного розв'язання в теоретичному і в практичному плані, є чітке формулювання поняття механізму управління регіональним розвитком, яке передбачає визначення відповідних критеріїв та чинників, що характеризують зазначений механізм.

Успіх децентралізації управління і зміщення його акцентів на регіональний рівень набуває виняткової гостроти для тих сфер економіки, які через їхню природну слабкість потребують сторонньої підтримки, зокрема, малого бізнесу.

Вихідним положенням державного управління розвитком малого бізнесу є послаблення і поступове обмеження адміністративно-директивного регулювання та створення економічних та правових умов для розвитку суб'єктів малого підприємництва. Центральні органи влади концентрують свою діяльність на створенні та вдосконаленні законодавчої бази, забезпеченні взаємної координації та інформаційного обміну між регіонами щодо заходів з політики сприяння розвитку малого бізнесу, здійснення методичних розробок щодо механізмів сприяння цьому сектору економіки, регіональні та місцеві органи влади – на вдосконаленні практики управління. Це вимагає децентралізації влади, посилення ролі регіонів в управлінні розвитком малого бізнесу; розмежування функцій органів виконавчої влади; розподілу відповідальності.

У зв'язку з цим все більшу актуальність набувають питання розробки наукових засад регіональної політики.

Проблемам розвитку регіонів, і, зокрема, становлення і розвитку малого підприємництва в регіоні присвячені роботи таких авторів як: Долішній М.І. [1], [2], Козоріз М.А. [2], [3], Мікловда В.П. [2], [4]. Козоріз М.А. у своїй праці [3] звернула увагу на особливості регіональної політики сприяння розвитку підприємництва, Мікловда В.П. [4] розглянув проблеми формування і реалізації регіональної стратегії розвитку підприємництва. Смовженко Т.С. у монографії [5] приділив увагу питанням реалізації державної політики сприяння розвитку підприємництва. Шинкар В.А., Пітюлич М.І. [6] здійснили аналіз макроекономічних аспектів державної регіональної політики.

Метою даної статті є дослідження сутності регіонального управління розвитком малого бізнесу та визначення сфер відповідальності органів влади різного рівня щодо сприяння розвитку малого бізнесу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кількісні та якісні характеристики й перспективи малого бізнесу суттєво залежать від стану та динаміки

середовища, в якому реалізується підприємницька діяльність. Виходячи з цього, формування адекватного ринковим умовам підприємницького середовища є важливою складовою регіональної політики.

В Україні проблемам дослідження регіональних організаційних структур управління донедавна приділялося досить мало уваги. Причиною цього було зосередження в минулому всього обсягу владних повноважень у центральних органах. Нинішня система регіонального управління в Україні дісталась у спадок від радянської доби. За своїм змістом вона практично не змінилася, і хоча її реформування почалося, ці зміни мають лише частковий, а не комплексний характер. Якщо класифікувати діючий механізм управління регіональним розвитком за системоформуючими елементами, то його можна віднести до моделей такої взаємодії між органами загальнодержавного і регіонального рівнів, коли перші підпорядковують дії регіональних органів управління. Таким чином, вони виконують роль виконавців державної регіональної політики. Їх функції зводяться до визначення переліку соціально-економічних проблем, характерних для певного регіону, а також оцінки їх актуальності з метою визначення рівня пріоритетності в рамках цільового блоку державної регіональної політики, а також подальшого вирішення можливості включення цих проблем до відповідних (коротко -, середньострокових) державних програм економічного і соціального розвитку країни. Особливість такого підходу полягає в тому, що регіональні проблеми розчиняються в межах галузевої та функціональної проблематики.

В організаційному плані розв'язання регіональних проблем забезпечується через органи загальнодержавного рівня, їх регіональні структури та через органи виконавчої влади регіонів, що фактично підпорядковані зазначеним структурам. Правове поле або констатує таке становище (Закон України "Про місцеві державні адміністрації"[7]), або лише декларує можливість альтернативного підходу (децентралізації функцій у системі державного управління) – Закон України "Про місцеве самоврядування" [8]. В результаті цього виникає суперечність між завданнями, повноваженнями і відповідальністю органів місцевої влади. Механізм централізованого управління регіональними процесами доповнює система фінансового забезпечення проведення державної регіональної політики, яка спирається на державний бюджет.

Проведене Петровичем Й. та Ситником Й. [9; с.92] дослідження свідчить про те, що структура органів державного управління у сфері підтримки підприємництва як на загальнодержавному рівні, так і в областях і районах сформована без врахування всієї складності і різноманітності проблем, які потребують вирішення. На регіональному рівні вона склалась значною мірою як копіювання структур загальнодержавних органів, в першу чергу різноманітних міністерств та комітетів. Органи регіональної виконавчої влади під час розробки і реалізації програм і заходів щодо підтримки підприємництва нерідко керуються власними прагматичними та галузевими інтересами. Як наслідок, це породжує труднощі, паралелізм та дублювання під час виконання тих чи інших функцій, прийняття непродуманих рішень, розпорощення ресурсів тощо.

Доповнюють регіональну структуру влади і управління, які забезпечують підтримку і взаємодію з підприємництвом, створені також різноманітні ради, і координаційні комітети, комісії, робочі групи з розвитку підприємництва при органах влади чи посадових особах. Проте координація різноманітних структур та організацій, котрі спеціалізуються на управлінні та підтримці малого бізнесу на загальнодержавному та регіональному рівнях, ще далека від досконалості та вимог сьогодення.

Сфера відповідальності вищих органів влади, зокрема Кабінету Міністрів України (КМУ), визначена законодавством: КМУ „в межах своїх повноважень сприяє розвитку малого підприємництва, спрямовує, координує і контролює діяльність органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної політики щодо його підтримки. Центральний орган виконавчої влади з питань регуляторної політики та підприємництва в межах своїх повноважень бере участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики розвитку малого підприємництва” [10]. До повноважень регіональних органів влади належить наступне: "на основі визначених пріоритетів Верховна Рада Автономної Республіки Крим та Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своєї компетенції:

– на підставі Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні в межах своєї компетенції розробляють, погоджують та затверджують відповідні програми підтримки малого підприємництва та контролюють їх виконання;

- готують пропозиції про встановлення для суб'єктів малого підприємництва податкових та інших пільг;
- приймають рішення про виділення та використання коштів відповідних бюджетів та позабюджетних коштів для підтримки малого підприємництва;
- сприяють діяльності об'єднань суб'єктів малого підприємництва;
- сприяють залученню суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення поставок продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб.

З аналізу змісту цих положень видно, що законодавство не дає чітких відповідей про конкретні повноваження органів управління, їх функції, завдання у секторі малого підприємництва.

У своєму дослідженні В. Трегобчук та О.Вишенський [11; с.53] вказують на те, що необхідно кардинально вдосконалити існуючі правові, адміністративні, економічні, організаційні засади розвитку малого бізнесу, а також слід докорінно перебудувати всю систему державного управління економічними процесами в країні. Для цього необхідно зробити ряд принципових і кардинальних змін у напрямку дерегулювання української економіки, процес якого на початковому етапі доцільно було б розпочати із сектора малого підприємництва. Підставою для

цього є наступні міркування:

По-перше, вплив малого підприємництва в Україні на формування макроекономічних показників є незначним. По-друге, регіони намагаються отримати якомога більше повноважень у сфері державного регулювання економіки. Отже, надавши їм такі повноваження у секторі малого бізнесу, можна перевірити їх готовність, здатність і вміння використати свій управлінський потенціал у конкретних справах.

По-третє, делегування повноважень з боку вищих органів державного управління на рівень регіону в секторі малого бізнесу відкине різного роду непорозуміння між центром та регіонами щодо темпів проведення реформ та відповідальності за їх наслідки.

По-четверте, реальні та потенційні підприємці матимуть змогу на місцевому рівні стежити за діями конкретних органів влади, які безпосередньо відповідальні за стан справ у секторі малого бізнесу, оцінити їх дії та вимагати від цих органів ефективних дій.

Передаючи повноваження з питань державного управління розвитком малого бізнесу на регіональний рівень, в першу чергу необхідно внести чіткість у вертикаль державного управління. Внести зміни до норм законодавства, в яких чітко розмежувати та класифікувати повноваження органів вищої державної виконавчої влади, регіональної (обласної) влади та органів місцевого самоврядування щодо управління, сприяння та підтримки розвитку малого бізнесу.

Аналіз фактичного стану справ дає підстави зробити висновок про те, що повноваження органів влади щодо управління розвитком малого бізнесу доцільно поділити між трьома рівнями управління:

- вищі органи державної влади (Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України);
- регіональні органи влади (обласні та районні ради, обласні та районні державні адміністрації, а також влада міст обласного підпорядкування);
- органи місцевого самоврядування (сільські, селищні та міські ради і їх виконавчі комітети).

Розробку та реалізацію державної політики розвитку малого бізнесу забезпечують органи державної виконавчої влади відповідно до своєї компетенції й повноважень у взаємодії з підприємницькими структурами, об'єднаннями підприємців, громадськими організаціями та спілками, банками та небанківськими фінансово-кредитними установами.

До компетенції органів вищої державної влади доцільно віднести такі повноваження, відповідно класифікувавши їх:

Політичні (ідеологічні). Визначення майбутньої моделі економічного розвитку України та розвитку суспільства загалом; гарантування права на вільну і законну підприємницьку діяльність; забезпечення державою політичної, економічної та соціальної безпеки підприємцям;

Правові. Створення відповідної правової бази; розроблення цілісної повномасштабної концепції державної політики розвитку малого бізнесу, яка має ґрунтуватися на праві на законну підприємницьку діяльність; прийняття ряду Законів України, в яких регулюючі функції повністю надати регіонам; внесення змін та доповнень, які стосуються визначення малого бізнесу, до чинних законів України, внесення змін та доповнень законів, що регулюють відносини оподаткування малого бізнесу, з наданням основного регуляторного права у сфері оподаткування регіонам.

Економічні. Забезпечення загальних сприятливих умов макроекономічної стабілізації поглиблення ринкової трансформації економіки; зміцнення інституту приватної власності; підтримка вільної конкуренції; формування та розвиток системи фінансово-кредитної підтримки малого бізнесу комерційними банками під державні гарантії.

Міжнародні. Міжнародні договори; експортно-імпортна політика.

Слід підкреслити, що в ефективному розвитку малого бізнесу насамперед зацікавлений регіон. По-перше, велика частка цього сектору економіки орієнтована на регіональний ринок. По-друге, збільшення кількості суб'єктів малого бізнесу сприятиме створенню нових робочих місць, тим самим полегшуючи проблему безробіття в даній місцевості. По-третє, пропорційно росту кількості малих підприємств та підприємців із збільшенням обсягів виробництва зростають податкові надходження до місцевих бюджетів.

Регіональна політика управління розвитком малого бізнесу виходить із того, що основні функції управління переносяться на регіональний та місцевий рівні.

До компетенції органів регіональної влади доцільно віднести такі повноваження, відповідно класифікувавши їх:

Організаційні. визначення пріоритетів регіону враховуючи його особливості щодо розвитку малого бізнесу та створення сприятливого середовища для нього; розробка регіональної програми розвитку малого бізнесу; підготовка та перепідготовка кадрів; інформаційне науково-методичне, консультаційне забезпечення; пропагандистська робота; міжрегіональна співпраця.

Правові. Ухвали обласної ради у сфері оподаткування, рівень, ставки та механізм збирання місцевих податків та зборів з суб'єктів малого бізнесу; ухвали обласної ради про пільги, субсидії, дотації, порядок цільового фінансування.

Економічні. Запровадження механізму регіональних замовлень; створення ринкової інфраструктури, яка б стимулювала розвиток малого бізнесу; розробка гнучкої системи застосування фінансових механізмів підтримки малого бізнесу; інноваційна підтримка, застосування пільг для тих, хто займаються інноваційною діяльністю;

До компетенції органів місцевого самоврядування доцільно віднести такі повноваження, відповідно класифікувавши їх:

Організаційні. Визначення пріоритетних напрямів розвитку малого підприємництва на рівні міста; встановлення режиму використання об'єктів нерухомого майна та використання і забудови земель; розробка програми розвитку малого бізнесу; розробка і впровадження механізму передачі або надання в оренду малим підприємствам виробничих площ, обладнання, земельних ділянок; інформаційна, консультаційна підтримка; пропаганда; максимальне спрощення процесу реєстрації, видачі дозволів.

Економічні. Розробка та запровадження механізму оподаткування щодо місцевих податків;

Управління розвитком малого бізнесу на регіональному рівні є науковим інструментом довготермінового прогнозування, індикативного планування, засобом вирішення регіональних державних і міжрайонних проблем. При цьому головний управлінський акцент повинен бути спрямований на розвиток інфраструктури, управління агропромисловою діяльністю, місцевою промисловістю, сферою послуг, а також ефективним використанням місцевих територіальних ресурсів.

Регіональне управління розвитком малого бізнесу включає функції, методи управління, форми та інструменти підтримки малого бізнесу; суб'єкт та об'єкт управління.

Суб'єктом регіонального управління є державні обласні адміністрації, при яких створені відповідні структури. Об'єктом – економічні, організаційні та управлінські відносини у сфері малого бізнесу на рівні суб'єктів господарювання.

Метою регіональної системи управління є активізація розвитку малого бізнесу регіону, стимулювання його до саморозвитку. Мета має реалізуватися через серію взаємопов'язаних управлінських функцій:

- аналіз стану та розвитку малого бізнесу регіону;
- розробка регіональної програми розвитку малого бізнесу;
- прийняття управлінських рішень;
- контроль за виконанням управлінських рішень

Аналіз стану малого бізнесу полягає у виявленні тенденцій його розвитку, внеску в економіку даного регіону та наповнення бюджету, а також дослідження галузевої та територіальної структури цього сектору економіки. На основі проведеного аналізу визначаються недоліки та диспропорції в розвитку малого бізнесу регіону. Для виявлення перешкод на шляху розвитку малого бізнесу доцільно здійснювати дослідження зовнішнього середовища його функціонування. Це дозволить виявити фактори, які негативно впливають на розвиток підприємництва та певним чином нівелювати їх дію.

Основним засобом реалізації управління розвитком малого бізнесу є регіональна програма. Основою для розроблення регіональних програм є Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні. При цьому у регіональній програмі повинні знайти відображення не тільки основні напрями реалізації програми вищого рівня, а й конкретизація її завдань. Специфічною особливістю регіональної програми розвитку малого підприємництва є її ув'язка із програмою соціально-економічного розвитку регіону та визначення можливостей розв'язання проблем регіону за рахунок створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу.

Функція прийняття управлінських рішень реалізується через розробку заходів щодо реалізації Програми розвитку малого підприємництва області (складається на два роки), де зазначаються пріоритетні завдання, заходи, термін виконання, виконавці, джерела фінансування, вартість та очікуваний результат.

Управління розвитком малого бізнесу здійснюється за видами підтримки, які умовно можна поділити на такі складові: впорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності, фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка, ресурсне, інформаційне, кадрове забезпечення, формування інфраструктури, інноваційні проекти.

Функція контролю за виконанням управлінських рішень на даний час не реалізується в повній мірі. У програмах немає чітких критеріїв оцінки результату їх реалізації та ефективності управлінських рішень. Тому важливим завданням даної роботи є розробка інструментарію оцінки розвитку малого бізнесу в розрізі міст та районів області.

ВИСНОВКИ

Підвищення ефективності функціонування економіки на регіональному рівні потребує радикального реформування структури механізму управління регіональним розвитком малого бізнесу. У першу чергу це передбачає чітке визначення суб'єктів управління регіональним розвитком малого бізнесу та зміну моделі їх взаємодії. Як вітчизняний, так і зарубіжний досвід показують, що у зазначеному процесі повинні брати участь органи загальнодержавного і регіонального управління. Це, у свою чергу, передбачає чітку класифікацію об'єктів регіонального управління, де основним критерієм має виступати наявність внутрішніх можливостей відтворення функціонування регіонального малого бізнесу. Такий підхід дасть змогу більш комплексно і скоординовано проводити державну регіональну політику розвитку малого бізнесу, повніше і ефективніше використовуючи обмежені фінансові та адміністративні ресурси управління. Доцільно було б перерозподілити податкові надходження на користь місцевих бюджетів, що розширило б фінансові можливості місцевих органів влади. Адекватно моделі взаємодії суб'єктів управління, організаційного і фінансового забезпечення має бути

скоригована і правова база функціонування механізму управління регіонального розвитку малого бізнесу.

Чіткий розподіл повноважень між цими трьома рівнями управління розвитком малого бізнесу дозволить уникнути непорозумінь між органами влади щодо сфери своєї відповідальності. Крім того, підприємці, громадські організації, що представляють їх інтереси, і загалом суспільство зможуть здійснювати контроль за діями влади і вимагати підвищення ефективності системи управління розвитком малого бізнесу.

Розвиток малого бізнесу повинен стати одним з пріоритетів економічної політики регіону. Адже малий бізнес максимально орієнтований на місцеві ринки, ресурси, традиції. Сучасна система регіонального управління в нашій державі ще далека від ідеалу. Тому найближчим часом необхідно впорядкувати структури місцевих органів виконавчої влади шляхом: оптимізації її з урахуванням особливостей розвитку регіонів; підготовки законодавчих, інших нормативно-правових актів із урегулювання питань комунальної власності; державної підтримки місцевого самоврядування, порядку створення та діяльності органів самоорганізації населення, передачі територіальним громадам і створеним ними органам необхідних повноважень, майна та фінансових ресурсів для самостійного вирішення значної частини питань економічного розвитку відповідної території.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Долішній М.І. Розвиток регіонів України / М.І. Долішній // Вісник НАН України. – 2001. – № 3. – С. 33-40.
2. Долішній М.І. Підприємництво в Україні: проблеми становлення і розвитку / М.І. Долішній, М.А. Козоріз, В.П. Мікловда, А.С. Даниленко. – Ужгород: Карпати, 1997. – 368 с.
3. Козоріз М.А. Регіональна політика сприяння розвитку підприємництва/ М.А. Козоріз // Регіональна економіка. – 1996. – № 1-2. – С.87-96.
4. Мікловда В.П. Регіональна стратегія розвитку підприємництва: Монографія / В.П. Мікловда. – Ужгород: Карпати, 2006. – 216 с.
5. Смовженко Т.С. Державна політика сприяння розвитку підприємництва: Монографія. Інститут регіональних досліджень НАН України./ Т.С. Смовженко. – Львів: видавництво ЛБІ НБУ, 2001.– 464 с.
6. Шинкар В.А. Макроекономічні аспекти державної регіональної політики / В.А. Шинкар, М.І. Пітюлич // Науковий вісник Ужгородського державного університету. Серія „Економіка”. – Вип.6. – 2000. – С.13-20.
7. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1999. – № 20-21. – 190 с.
8. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 №280/97-ВР // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997. – № 24. – 170 с.
9. Петрович Й. Розмежування повноважень між органами влади в сфері регулювання малого підприємництва в Україні / Й. Петрович, Й. Ситник // Регіональна економіка – 2001. – №3.– С. 91-99.
10. Про державну підтримку малого підприємництва. Закон України № 2063-III від 19.10.2000 р. // Збірник систематизованого законодавства: Альтернативні способи оподаткування, Бухгалтерія. – 2001. – №38 (453) (17 вересня 2001 року).
11. Трегобчук. В. Підприємницька діяльність в умовах дерегулювання економіки / В. Трегобчук, О. Вишенський // Економіка України. – 2000. – № 7. – С. 51-54.

Кампо Георгіна Михайлівна, к.е.н., доцент кафедри фінансів ДВНЗ „Ужгородський національний університет“, моб.тел.0509210907, e-mail: georginakampo@rambler.ru

Дочинець Наталя Мирославівна, к.е.н., доцент кафедри економіки, менеджменту та маркетингу ДВНЗ „Ужгородський національний університет“, моб.тел.0509791012, e-mail: natamti@rambler.ru